

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

نگاه اجمالی به

روابط سیاسی و اقتصادی ایران و ژاپن

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: رحیم خجسته

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
1.....	■ نکات برجسته
1.....	■ مقدمه و طرح مسئله
1.....	■ پیشینه روابط ایران و ژاپن
2.....	■ روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و ژاپن
4.....	■ گاه شمار برخی از تحولات روابط دو کشور
5.....	■ روابط اقتصادی ایران و ژاپن
5.....	■ روابط دو کشور در سایه تحریمها و بعد از برجام
6.....	- بعد از برجام
6.....	- انرژی
7.....	- نمودارهای روابط مبادلات تجاری ایران و ژاپن
8.....	■ منابع

■ نکات برجسته

- "شینزو آبه" اولین نخست‌وزیر ژاپن است که برای نخستین بار بعد از ۴۰ سال به ایران سفر می‌کند.
- ژاپن به انرژی ایران وابستگی راهبردی دارد.
- تا پیش از تحریم‌ها، ژاپنی‌ها ۱۰ تا ۱۵ درصد نفت خام خود را از ایران خریداری می‌کردند.
- روابط دو کشور بیشتر متأثر از سیاست‌های یکجانبه‌گرایی واشنگتن است.

■ مقدمه و طرح مسئله

شینزو آبه نخست‌وزیر ژاپن ۲۲-۲۴ خرداد ۹۸ (۱۲-۱۴ ژوئن ۲۰۱۹) برای نخستین بار بعد از ۴۰ سال یعنی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به ایران سفر خواهد کرد. وی اولین نخست‌وزیر ژاپن است که وارد تهران خواهد شد. طبق برنامه ریزی اولیه انتظار می‌رود نخست‌وزیر ژاپن روز ۲۳ خرداد با حسن روحانی رئیس‌جمهور ایران و روز ۲۴ خرداد با مقام معظم رهبری دیدار داشته باشد. تعمیق روابط دو کشور به ویژه در حوزه اقتصادی از قدمت طولانی برخوردار است. ژاپن به انرژی ایران وابستگی راهبردی دارد و همواره موضوع خرید نفت از ایران یکی از مهمترین عناصر تبادلات اقتصادی دو کشور بوده است. تا پیش از تشدید تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران، ژاپنی‌ها ۱۰ تا ۱۵ درصد نفت خام خود را از ایران خریداری می‌کردند. با توجه به سفر نخست‌وزیر ژاپن به ایران در این نوشتار نگاه اجمالی به پیشینه روابط تاریخی، سیاسی و اقتصادی دو کشور خواهد شد.

■ پیشینه روابط تاریخی و سیاسی ایران و ژاپن

روابط تاریخی دو کشور از قدمت طولانی برخوردار و از طریق جاده ابریشم مرتبط بوده است. روابط سیاسی ایران و ژاپن با انعقاد یک قرارداد دوستی و تأسیس سفارت ژاپن در ایران در سال ۱۹۲۹ میلادی (۱۳۰۸ شمسی) رسماً برقرار شد. دولت ژاپن در سال ۱۳۰۵ شمسی، مبادرت به تأسیس یک نمایندگی تجاری در ایران نمود و به دنبال آن تمایل خود را برای برقراری روابط سیاسی ابراز داشت که مورد استقبال ایران واقع شد. بدین ترتیب در فروردین ماه سال ۱۳۰۸ شمسی، پیمان نامه‌ای که حدود و اساس روابط دو طرف را مشخص می‌نمود به امضاء رسید و در تیر ماه سال ۱۳۰۹ شمسی (۱۹۳۰) سفارت ایران در توکیو افتتاح شد.

در مهر 1311 شمسی عهد نامه دوستی و تجارت و یک پروتکل بین دو طرف در تهران منعقد گردید که در مجموع متضمن منافع متقابلی برای هر دو کشور تلقی می‌شد.

با وقوع جنگ جهانی دوم در سال 1321، روابط دو کشور قطع شد و با فشاری که از سوی متفقین بر دولت ایران وارد می‌شد، ایران مجبور شد در 9 اسفند ماه سال 1323 رسماً به ژاپن اعلان جنگ نماید. البته خصومت و تضاد منافع بین دو کشور وجود نداشت.

اعلان جنگ به ژاپن ناشی از فشارهای انگلیس و شوروی که ایران را به صورت «دو فاکتو» در اشغال خود داشتند، صورت گرفت. ولی عملاً به علت شرایط خاص جغرافیایی و عدم نفوذ نیروهای ژاپنی به منطقه خلیج فارس، جنگی میان دو کشور رخ نداد.

بعد از شکست ژاپن در جنگ جهانی دوم، ایران نیز همانند بسیاری از کشورهایی که با ژاپن در حال جنگ بودند، در کنفرانس صلح " سانفرانسیسکو " شرکت نمود و عهدنامه صلح با ژاپن را امضاء کرد. به دنبال این اقدام، مجدداً سفارتخانه های دو کشور در تهران و توکیو به ترتیب در سال‌های 1332 و 1333 بازگشایی شد.

در سال 1334، قرارداد دوستی دو کشور که به علت جنگ معلق مانده بود، به طور رسمی به مرحله اجرا درآمد و اسناد پذیرش متقابل آن در توکیو میان وزیر امور خارجه ژاپن و سفیر ایران مبادله شد. روابط سیاسی ایران و ژاپن از این تاریخ به بعد در حال گسترش بوده است.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، ژاپن با اعزام نماینده ویژه، علاقه‌مندی خود را در زمینه توسعه روابط مجدداً اعلام داشت و در سال‌های گذشته روابط دوستانه و توسعه آن در دستور کار دو کشور بوده است.

■ روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران و ژاپن

روابط جمهوری اسلامی ایران و ژاپن از دیر باز همواره در سطح خوبی قرار داشته و ایران به عنوان یک کشور مهم و با موقعیت راهبردی، مورد توجه سیاستمداران این کشور بوده است.

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، دولت ژاپن بی‌طرفی خود را اعلام کرد و از اوایل سال 1983 همواره سعی می‌کرد که با میانجیگری این جنگ را خاتمه دهد.

در اواسط تیر 1364 رئیس مجلس شورای اسلامی وقت کشورمان به طور رسمی به ژاپن سفر کرد و مقامات این کشور استقبال زیادی از مقامات کشورمان به عمل آوردند که تأثیرات مثبتی بر روابط دو کشور برجای گذاشت. اما به علت وقوع برخی تحولات سیاسی از جمله فشارهای آمریکا تا حدودی روابط دو کشور به سردی گرایید.

دولت ژاپن با هدف نشان دادن رویکرد مثبت و حمایتی خود "کومورات" معاون نخست وزیر را همراه با پیام کتبی به عنوان فرستاده ویژه نخست وزیر در شهریورماه سال 1392 به ایران اعزام نمود. متعاقب آن "شینزوآبه" نخست وزیر ژاپن با رئیس جمهور کشورمان در حاشیه مجمع عمومی سازمان ملل ملاقات کرد.

پس از آن "فومیو کیشیدا" وزیر امور خارجه ژاپن به تهران سفر کرد که در ادامه این سفرهای دیپلماتیک در 14 اسفندماه 1392 علی ظریف وزیر امور خارجه به توکیو سفر نمود.

سفر وزیر بهداشت وقت کشورمان به ژاپن و انعقاد تفاهم نامه همکاری‌های بهداشتی از دیگر تحولات مهم در سال 93 بوده است.

"کیشیدا" وزیر امور خارجه وقت ژاپن مجدداً در مهر ماه 94 به همراه مدیران تعداد زیادی از شرکت‌های بزرگ اقتصادی ژاپن به ایران سفر داشت و با روحانی و ظریف و دیگر مقامات دیدار کرد.

با آغاز فعالیت برنامه صلح آمیز هسته‌ای ایران همواره ژاپن از این برنامه حمایت کرده است. بعد از امضای برجام فصل جدیدی در روابط دو کشور آغاز شد. حصول توافق هسته‌ای بین ایران و کشورهای 5+1 در سال 94 و حمایت ژاپن از برجام موجب شد روابط دو کشور بیش از پیش گسترش یابد و دیدارهای مقامات عالی دو کشور همچنان تداوم داشته باشد.

در آذرماه سال 1395 ظریف وزیر امور خارجه کشورمان در رأس هیات سیاسی - اقتصادی به توکیو سفر نمودند و ضمن دیدار با مقامات عالی ژاپن از جمله نخست وزیر در خصوص تحکیم و توسعه مناسبات دو کشور تبادل نظر نمودند.

بدنبال انتخاب مجدد روحانی به ریاست جمهوری در سال 1396، دولت ژاپن در شهریور ماه مجدداً "کومورا" را بعنوان نماینده ویژه نخست وزیر ژاپن به تهران اعزام نمود.

در مجموع بین سال‌های 1397-1392 سران دو کشور هشت بار با یکدیگر دیدار داشته‌اند و وزاری خارجه نیز 9 بار با هم ملاقات کرده‌اند.

بعد از خروج یک جانبه آمریکا از برجام در 18 اردیبهشت 1397، وزارت امور خارجه ژاپن با صدور بیانیه‌ای از این اقدام آمریکا ابراز تأسف و از برجام حمایت نمود. علاوه بر آن "تارو کونو" و ظریف با یکدیگر گفتگوی تلفنی داشته و بر اساس توافق دو وزیر خارجه، یک هیات کارشناسی به ریاست آقای اوکا مدیر کل منطقه‌ای وزارت امور خارجه ژاپن به منظور بررسی شرایط و نحوه ادامه همکاری‌های دو کشور در شرایط جدید در تاریخ 6-5 خرداد 97 عازم ایران گردید و با عراقچی و فرازنده دیدار نمود.

دی ماه 1397 شاهد رویداد بزرگی در روابط دو کشور بودیم و آن برگزاری مراسم رسمی آغاز نودمین سالگرد برقراری روابط دیپلماتیک ایران و ژاپن در تاریخ پنجشنبه 27 دی ماه 1397 در محل اقامتگاه سفارت جمهوری اسلامی ایران در توکیو بود. این مراسم با حضور آقای کیشیدا وزیر امور خارجه سابق ژاپن و رئیس کنونی گروه دوستی پارلمانی ژاپن-ایران و تعداد زیادی از مقامات سیاسی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و علمی ژاپن، سفرا و دیپلمات‌های مقیم و همچنین جمع کثیری از همکاران سفارت، ارگان‌ها و ایرانیان مقیم ژاپن برگزار شد.

در راستای مناسبات پارلمانی بین دو کشور دیدار لاریجانی رئیس محترم مجلس شورای اسلامی با اوشیما رئیس مجلس نمایندگان ژاپن اشاره نمود که در حاشیه اجلاس سران کشورهای عضو IPU در شهریورماه 94 در نیویورک و سفر لاریجانی رئیس محترم مجلس شورای اسلامی به ژاپن در بهمن 97 بود.

■ گاه شمار برخی از تحولات روابط دو کشور

روابط اقتصادی ایران و ژاپن

روابط اقتصادی ایران و ژاپن از آغاز روابط دو کشور تا به امروز همواره بر جنبه‌های اقتصادی متکی بوده است. از یک طرف ژاپن به نفت و بازار ایران نیازمند بوده و از طرف دیگر ایران نیز ژاپن را همواره بازار عمده‌ای برای فروش نفت و تأمین کالاهای صنعتی و تکنولوژی قلمداد نموده است.

روابط بازرگانی بین دو کشور مخصوصاً از هنگام بحران نفتی سال 1973 افزایش شدیدی داشته است. به عنوان مثال در سال 1967 حجم روابط تجاری دو کشور فقط 605 میلیون دلار بود که 77 میلیون دلار آن مربوط به صادرات ژاپن به ایران و 528 میلیون دلار آن به واردات از ایران اختصاص داشت.

در سال 1977 ژاپن کالاهایی به ارزش حدود 2 میلیارد دلار به ایران صادر کرد و متقابلاً بیش از 4 میلیارد دلار واردات از ایران داشت که بدین ترتیب حجم روابط تجاری در مقایسه با سال 1967، 10 برابر افزایش داشته است.

این حجم روابط تجاری بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران گسترش چشمگیری داشت که در سال 1983 از مرز 7 میلیارد دلار بالاتر رفت. صادرات ایران به ژاپن به طور تقریبی 90 درصد شامل نفت خام بوده و محصولات غیرنفتی شامل گاز مایع پروپان و بوتان، مخلوط هیدروکربورها، پسته، خاویار، فرش و صنایع دستی است.

واردات ایران از ژاپن نیز شامل ماشین‌آلات، آهن، فولاد، لوازم الکترونیک، خودرو، قطعات خودرو، انواع لوله، توربین‌های گازی، کمپرسورها و... بوده است.¹

■ روابط دو کشور در سایه تحریم‌ها و بعد از برجام

ژاپن از مهمترین خریداران نفت ایران است و در زمان تحریم‌ها نیز در کنار چین، هند و حتی کره جنوبی از مشتریان اصلی ایران بوده است. روابط دو طرف به شکل چشم‌گیری تحت تأثیر تحریم‌های مربوط به برنامه هسته‌ای صلح آمیز ایران قرار گرفت. با اجرایی شدن تحریم‌های نفتی در سال 2012، ژاپنی‌ها اگرچه توانستند مطابق معافیت‌های صادرشده توسط دولت آمریکا همچنان به واردات نفت از ایران ادامه دهند، اما در عرض یک سال واردات نفت از ایران را 60 درصد کاهش دادند. ژاپن پیش از تحریم‌ها، بیش از 12 درصد از نفت وارداتی خود را از ایران تأمین می‌کرد اما در دوره تحریم‌ها، سهم ایران از تأمین نفت ژاپن، به 5 درصد رسید. ژاپن در سال 2010 صادرات خودروی خود را به ایران متوقف کرد. در سال 2010، هنوز تحریم‌های یکجانبه شدید آمریکا و اتحادیه اروپا علیه ایران وضع نشده بود، اما این شرکت با صدور قطعنامه 1929 علیه ایران در شورای امنیت سازمان ملل، ترجیح داد که وارد بازار ایران نشود.

1- این اقلام به غیر از زمان‌های تحریم اقتصادی ایران بوده است.

- بعد از برجام

پس از توافق هسته ای و به دنبال دیدارهای مقام های دو کشور در دو سال اخیر، شرایط بسیار ایده آلی در تحقق اهداف دو کشور برای گسترش روابط تجاری و اقتصادی ایجاد شد. دو کشور دوستی بسیار دیرینه ای دارند و به طور سنتی توکیو همواره با بازار کشورمان ارتباط نزدیکی داشته ولی پس از برجام، سعی کرد تا به بازارهای ایران برگردد. یکی از اقدامات مهم توکیو به دنبال توافق برجام این بود که تحریم های ایران را لغو کرد و به سرعت دو کشور یک پیمان سرمایه گذاری منعقد کردند. ژاپن یک اعتبار 10 میلیارد دلاری برای تجارت با ایران اختصاص داد که نشانه جدیت توکیو بر گسترش روابط با تهران بود. لیکن بعد از لغو تحریم ها، انتظار می رفت که سطح روابط اقتصادی ایران و ژاپن، افزایش قابل توجهی پیدا کند، اما آمار نشان می دهد که روابط ایران و ژاپن پیشرفت چندانی نداشته و ژاپنی ها از رقبای آسیایی و اروپایی خود عقب افتاده اند. در این میان، عذرخواهی شرکت ژاپنی تویوتا از آمریکا، بابت فروش یک دستگاه خودرو به سفارت ایران در هند، تصویر همکاری های تهران و توکیو را پیچیده تر کرده است.

- انرژی

ژاپن به انرژی ایران وابستگی راهبردی دارد و همواره موضوع خرید نفت از ایران یکی از مهمترین عناصر تبادلات اقتصادی دو کشور بوده است.

گزارش ها نشان می دهد شرکت میتسوبیشی ژاپن در (بهمن- اسفند) سال 1395 برای نخستین بار از سال ۲۰۱۱ میلادی، یک محموله نفتی از ایران وارد کرده است.

طبق آمارهای رسمی واردات نفت ژاپن در سال 2016 میلادی از ایران یعنی مدت کوتاهی پس از توافق هسته ای روند صعودی داشته است. در همان زمان پالایشگاه های ژاپن آماده سازی برای واردات بیشتر نفت از ایران را شروع کردند و شرکت بیمه «جی.پی.سی» ژاپن، نفتکش ها را که نفت ایران را حمل می کنند تا 580 میلیون دلار بیمه کرد و سقف بیمه برای کل این نفتکش ها که نفت را به ژاپن حمل می کردند به 7 میلیارد و 800 میلیون دلار رساند.

بعد از خروج یک جانبه ترامپ از برجام، آمریکا به هشت کشور چین، هند، کره جنوبی، ترکیه، ژاپن، تایوان، ایتالیا و یونان معافیت نفتی داد تا از ایران نفت خریداری کنند. آخرین آمارهای صادرات نفت ایران به ژاپن نشان می دهد که این کشور در میانه مرداد تا شهریور 97، روزانه 177475 بشکه نفت از ایران خرید کرده و طی این بازه زمانی، یعنی ماه آگوست در مجموع حدود 3.39 میلیون بشکه نفت خام از ایران وارد کرده است که نشان از رشد 65 درصدی نسبت به مدت مشابه سال گذشته دارد. از طرفی دیگر آمار دولتی ژاپن نشان می دهد این کشور طی ماه می 2018 به طور میانگین 211097 بشکه نفت از ایران خریداری کرده است که در این ماه نیز رشد 31.5 درصدی نسبت به مدت مشابه سال 2017 را نشان می دهد.

– نمودارهای روابط مبادلات تجاری ایران و ژاپن^۱

مبادلات تجاری ج.ا.ایران و ژاپن در سال های شمسی

ارزش: میلیون دلار

سال	1389	1390	1391	1392	1393	1394	1395	1396	1397 هشت ماهه
صادرات	458	512	57	35.3	33.1	38.2	1116.4	422	206
واردات	1568	1305	584	244	234.9	227.5	529.6	668	344
تراز تجاری	-1110	-793	-527	-208.7	-201.8	-189.3	586.8	-246	-138

مبادلات تجاری ج.ا.ایران و ژاپن در سال های میلادی

ارزش: میلیون دلار

سال	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
صادرات	479	548	95	45.5	32.6	52	60	57
واردات	1554	1415	724	282.1	190.7	287	584	878
تراز تجاری	1075	-867	-629	-236.6	-158.1	-235	-524	-821

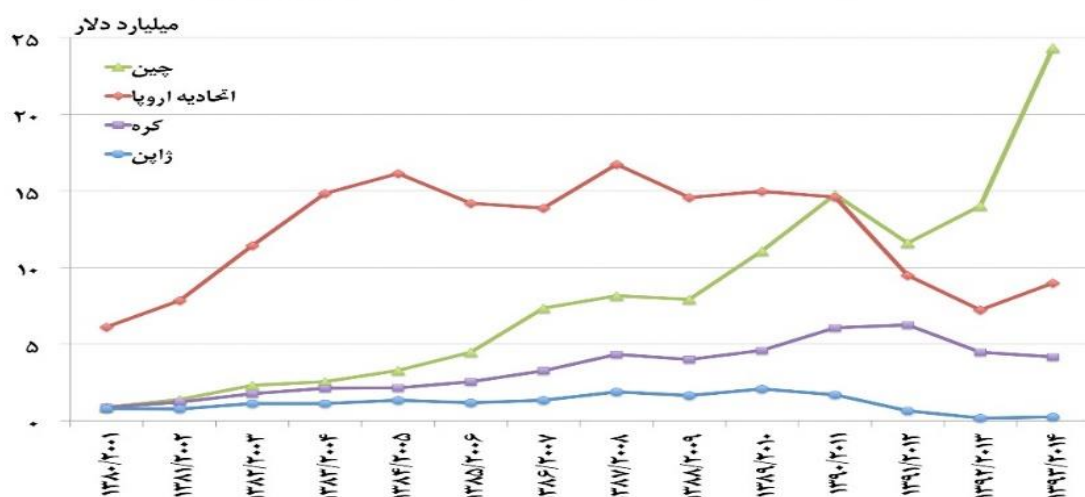
^۱ . روابط تجاری دوجانبه ج.ا.ایران با ژاپن، سازمان توسعه تجارت ایران، www.tpo.ir

جدول صادرات نفت خام جمهوری اسلامی ایران به ژاپن در سالهای میلادی

ارزش: میلیون دلار

سال	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ارزش	8770	1017	1187	7840	6870	6140	3190	3300	3509

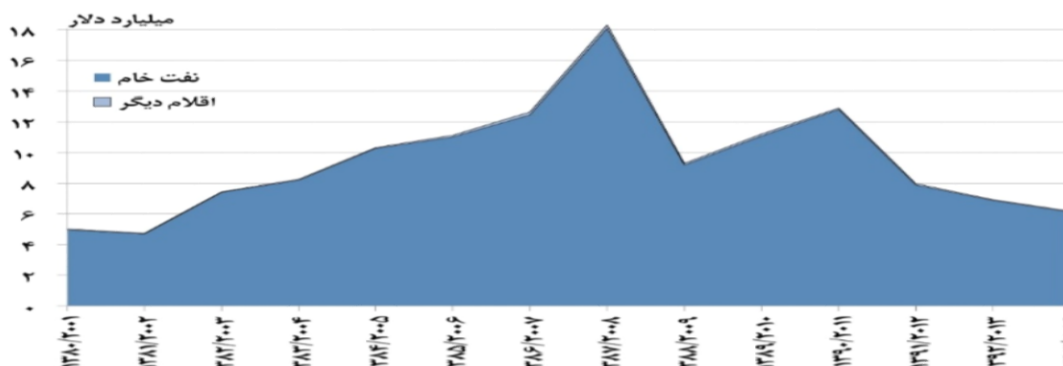
روند واردات ایران از ژاپن، اتحادیه اروپا، کره جنوبی و چین

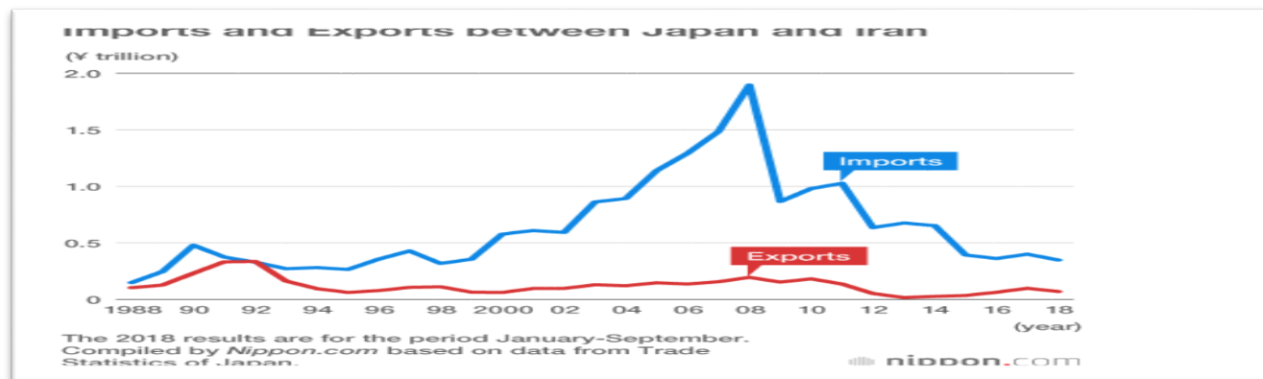
تحلیل و استنتاج: احسان سلطانی بر اساس داده های سازمان تجارت جهانی

روند صادرات ایران به ژاپن

تحلیل و استنتاج: احسان سلطانی بر اساس داده های سازمان تجارت جهانی

مهمترین اقلام صادراتی به ژاپن در سال 1396

ارزش: میلیون دلار

ارزش	نام کالا
358	میعانات گازی
14	سایر کف پوشها بجز گبه از پشم یا از موی نرم (کرک) حیوان
3.4	گبه از پشم یا از موی نرم (کرک) حیوان
6	فرش و سایر کف پوشهای نسجی از سایر مواد نسجی گره باف
3.6	تخم زیره سبز خرد نشده و سابیده نشده در بسته بندی آماده برای غیر خرده فروشی
0.7	مغز پسته تازه یا خشک
11	متانول
2.3	پسته ها یا پوست تازه یا خشک
0.7	فروکروم دارای بیشتر از 60 درصد وزنی کروم
0.8	زعفران در بسته بندی بیش از 30 گرم

مهمترین اقلام وارداتی از ژاپن در سال 1396

ارزش: میلیون دلار

ارزش	نام کالا
65	قطعات منفصله جهت تولید خودرو با ساخت داخل کمتر از 20٪
3708	سایر خودروهای هیبریدی 2000 تا 2500 سی سی
28	قطعات منفصله جهت تولید خودرو با ساخت داخل کمتر از 30٪
53	قطعات منفصله جهت تولید خودرو حمل کالا با وزن بیش از 5 تن دیزل و بنزین با س.د. بین 3٪ تا 40٪
23.1	سایر اجزاء و قطعات توربوچت یا توربو پراپلرها غیر از پره های ثابت و متحرک توربین گازی
13.9	قطعات منفصله جهت تولید خودرو حمل کالا با وزن بیش از 5 تن دیزل
13.5	تایر بادی نو از کائوچو برای اتومبیل سواری (همچنین اتومبیل های استیشن واگن و اتومبیل های مسابقه)
13.4	موتور بیستونی درونسوز برای وسایل نقلیه، محصولات از آهن یا فولاد با پهنای حداقل 600 م م
12.1	کمپرسورهای برودتی مخصوص کولر خودروهای سواری کار و وانت
12.1	الیاف سنتتیک غیر یکسره

منابع

- کتاب سبز وزارت خارجه - ژاپن
- سایت سفارت ایران در توکیو
- سایت سفارت ایران در توکیو <http://tokyo.mfa.ir>
- ایلنا، 97/8/30
- روزنامه مردمسالاری، 96/8/7
- ایرنا، 97/4/6
- تابناک، 97/8/17
- سازمان توسعه و تجارت ایران - دفتر بازرگانی کشورهای آسیا و اقیانوسیه
- <http://ofogheno.com/13940922/%D8%AA%D8%AC%D8%A7%D8%B1%D8%AA-%D8%AE%D8%A7%D8%B1%D8%AC%DB%8C-%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D9%88-%DA%98%D8%A7%D9%BE%D9%86.html>
- <https://www.nippon.com/en/features/h00332/japanese-trade-with-iran-under-pressure.html>
- www.ir.emb-japan.go.jp

